

Lärarhandledning till föreställningen

Eddan

**Efter ett manus av Jon Fosse som bygger på
Den Poetiska Eddan**

**Regi: Leif Stinnerbom
2019**

Bra att känna till om Eddan

Om handlingen

Här nedan finner ni handlingen i korthet. Delge gärna era elever denna sammanfattning innan teaterbesöket. En digital version finner eleverna på:

<http://www.vastanateater.se/eddan-handlingen-i-korthet/>

AKT 1.

Oden, den mäktigaste av alla asa-gudar, ser tecken i kosmos som tyder på att undergången, Ragnarök, kommer allt närmare. Oden påminner om hur han hängde i nio hela nätter i Yggdrasil, och där offrade sig till sig själv, för att få kunskap om de mäktiga runorna. Trots detta har han inte all kunskap.

Han besvärjer Völvan upp från hennes boning bortom tiden, för att få råd och hjälp. Völvan, den tidlösa sejdekvinna, som fanns med redan när världsträdet Yggdrasil bara var ett frö, börjar motvilligt berätta om tidens början.

Völvan berättar om Ginnungagap, den oändliga tomhet som fanns innan himlen och jorden skapades. Hon berättar hur Oden och de andra asagudarna härstammar ur frost från Köldvärlden, och hur Oden dräper jätten Ymer. Ur detta dråp skapas sedan kosmos och alla världarna. Völvan berättar också om Yggdrasil, världsträdet, med sina tre rötter. Under den ena roten är De dödas rike, där gudinnan Hel härskar. Den andra roten hyser Midgård där människorna bor. Under Yggdrasils tredje rot ligger Jotunheimen, där gudarnas fiender jättarna bor. Där finns också Mimers brunn som Oden offrade sitt ena öga till för att få äga all visdom.

De tre nornorna är Urd (förgången tid), Verdandi (nutid) och Skuld (framtid). Dessa nornor väver människornas och gudarnas öden.

Völvan berättar sedan om hur Skaldemjödets skapades av guden Kvases blod, och om hur det stals av jätten Suttung, som sedan satte sin dotter Gunnlöd att vakta mjödets. Oden tar sig med list in i berget och förför Gunnlöd, slukar hela karets innehåll och flyger i triumf hem till Asgård, med mjödets i sin strupe. Bakom sej lämnar han den förtvivlade och bedragna jättinnan Gunnlöd.

Så kommer ytterligare ett tecken på att Ragnarök närmar sig. Balder, den ljusaste och vackraste av alla gudar i Asgård, har onda drömmar. Han är Odens och Friggas son, som har mardrömmar om sin egen död. Det blir oro i gudaleden; kan även gudarna dö och kan inte Balders död förhindras?

Det visar sig att mot ödet kan inte ens gudar strida. Jätten Loke, Odens fosterbror, får den blinde guden Höder att skjuta en mistelgren mot Balder, som dör.

Loke är far till tre fruktansvärda barn: Hans dotter Hel är härskarinnan över de dödas rike. Loke är far till den väldiga Midgårdssormen i haven, ormen som ringlar sej runt världarna och håller dem samman. Han är även far till Fenrisulven, den jättelika vargen som gudarna fjättrar, men vad händer när gudarna rubbar balansen i världarna för att försöka kontrollera kaos-krafterna?

Så blir åskguden Tor av med sin hammare Mjölner. Detta är en stor katastrof, för Tors hammare är gudarnas främsta vapen. Utan den är gudarna prisgivna åt sina fiender.

Det är jätten Trym som stulit hammaren och för att lämna tillbaka den kräver han att få gifta sej med Freja, fruktbarhetsgudinnan. Men Freja vägrar. Tor får själv förklä sej till Freja och tillsammans med den likaledes förklädde Loke åka till jättarnas rike för att vinna hammaren åter.

Det lyckas till slut och nu ska gudarna fira. Den ende som äger mjöd så det räcker är jätten Ägir, han som härskar över haven. Om Tor finner en kittel som kan rymma allt mjöd som Ägir kan brygga, då skall gudarna få hans mjöd.

Jätten Hymer, som bor vid världen ände, äger en sådan kittel. Tor möter Hymer, som utmanar Tor på fiskafänge. Tor får då självaste Midgårdsormen på kroken. En fasansfull kamp utbryter, tills Hymer skräckslagen kapar linan så Midgårdsormen går fri. Tor dräper Hymer och reser till Ägir, som måste hålla sitt löfte och fylla kitteln till randen. Nöjda kan gudarna hålla gästabud med mjöd i överflöd.

AKT 2.

När gästabudet i Ägirs hall pågår som mest dyker Loke upp och kräver att få vara med. Han börjar grovt förolämpa den ena guden efter den andra. När Tor till slut hotar att dräpa honom, drar sig Loke tillbaka och gömmer sig i skepnaden av en fisk i en fors. Men nu har Gudarna fått nog, de fångslar Loke och hänger en orm ovanför hans huvud. Från ormen dryper det etter på honom, hans hustru Sigyn håller upp en skål för att skydda honom, men varje gång hon måste tömma den, vrider sig Loke av smärtan, så hela jorden skakar. Denna episod är ännu ett tecken på den obalans som skyndar på Ragnaröks ankomst.

Tor är rasande och beger sig ut på vandring. När han ska ta sig över ett sund ropar han till en småpojke på andra sidan att färja honom över. Det han inte vet, är att pojken egentligen är hans egen far, Oden, som förklätt sig. "Pojken" vägrar och retar Tor till vansinne. Till slut måste Tor ge upp och gå därifrån. Vad är anledningen från Odens sida till denna maskerad? Vill han lära Tor något särskilt?

Völvn börjar berätta om tre möten mellan gudar och jättedöttrar. Det första mötet är mellan vanaguden Njord, som råder över kusten och havet och jättinnan Skade, som älskar fjällen. Ett kärleksmöte, som slutar illa för att ingen är beredd att kompromissa och ge upp något för den andre.

Det andra mötet är mellan Gunnlöd och Oden, jättinnan han svek när han hämtade skaldemjödets till Asgård. Denna gång är det Odens tur att bli bedragen. Något som får honom att sårad tala om kvinnors falskhet. Detta retar asynjorna som replikerar att män minsann inte är ett dugg bättre.

Så får fruktbarhetsguden Frej syn på jättinnan Gerd och han blir våldsamt förälskad. I sin trånad håller han på att gå under, så Tyr och Brage ger sig av till Jotunheimen, för att fria för Frejs räkning. Det verkar gå illa, men Gerd går till slut med på att möta Frej i den heliga lunden Barre.

Nu randas Ragnarök. I Völvans profetia får gudarna veta hur världen kommer att gå under. Fasansfulla naturkatastrofer kommer att avlösa varandra, fimbulvinter och världsbrand utbryter, haven höjer sig och land sjunker. Hat och osämja blir vardag också i Midgård, i människornas värld.

Ragnarök betyder makternas undergång. Jättar mot gudar. Gudar mot gudar. Redan i skapelsen ligger slutet gåtfullt gömt. Det leder till allas kamp mot alla, och alla går under. Till slut slukar en ulv själva solen.

Men Völvans sista profetia är ändå att en ny värld ska uppstå. Nya människor och gudar ska födas och i salen Gimle kommer dessa släkter sedan att leva och bo i endräkt.

Om verket den Poetiska Eddan

Den *Poetiska Eddan* är en handskrift från 1270-talets Island och består av en lång rad olika skrifter från olika tider i muntlig tradition, medan andra är ganska nya (1270). Andra skrifter är från vikingatid, vilket man kan se på språket.

Den poetiska eddan består av gudadikter och hjältedikter. I den här föreställningen har vi koncentrerat oss på gudadikterna om bland annat völvens spådom, Oden (Hávamál), historien mellan Frej och Gerd, samt berättelsen om Tors hammare, för att nämna några.

Några texter ur föreställningen är också hämtade ur *Snorres Eddan*. Snorre Sturlasson (1179-1241) sammanställde gamla berättelser till en helhet. Jon Fosse har sedan använt en del av detta i sitt manus av Eddan, bland annat berättelsen om Balders död.

Eddan tecknades ner då Kristendomen gjort entré. I voluspá finns kristna värderingar, men i en hednisk grund. Redan på 900-talet råder en kulturkamp mellan de två religionerna (asatro och kristendom), vilket syns i skrifterna.

Om Jon Fosse och teatermanuset av Eddan

Jon Fosse (1959-) är en norsk författare och den som skrivit originalmanuset av Eddan (Edda) som sätts upp på Västanå Teater. Han skriver både poesi, prosa och essäer, men är mest uppmärksammad för sin dramatik. Edda hade urpremiär på Det Norske Teatret 2017 i regi av Robert Wilson.

Vår version är sedan omarbetad av vår konstnärlige ledare och teaterregissör Leif Stinnerbom.

Om Västanå Teater

Västanå Teater är en professionell teater som är verksam i Sunne. Varje sommar spelas drygt 50 föreställningar i Berättarladan i Rottneros. Varje vinter turnerar teatern med mindre uppsättningar över hela Sverige. Sedan våren 2019 finns en vinterboand teaterdel i Berättarladan där det ska kunna hållas teater även under vinterhalvåret. Den nya scenen rymmer cirka 250 publikplatser.

Teatern har drygt 10 åretruntanställda, men på sommaren arbetar cirka 60 personer med sommarproduktionen.

Eddan i modern kontext

I Eddan talas om Ragnarök (Völvens spådom 1-66) som beskriver jordens undergång. Det är en serie händelser, inklusive en slutstrid. Som resultat av detta kommer en naturkatastrof: en översvämning som sätter hela världen under vatten. Därefter reser sig världen igen.

Kanske ser vi idag en Ragnarök komma? Kanske kommer den snabbare än vi tidigare trott? Människans inverkan på natur och miljö ger klimatpåverkan genom ökade naturkatastrofer, ökad medeltemperatur, vattennivåer som höjs eller sänks.

Ordlistan

Yggdrasil är världsträdet som världen står inunder. Den har tre rötter: i Midgård (gudarnas värld), Jotunheimen (jättarnas värld) och i Asgård, där gudarna bor. Under denna sista rot finns Hels rike (dödsriket).

Völva är en fornnordisk spåkvinnna som genom sejd (en slags magisk besvärjelse) kunde förutse framtiden. Eddans völva hör inte till den jordiska dimensionen, utan till den mytiska. Hon förutspår jordens undergång. I föreställningen är det urvölvan, som i ett samtal med Oden, spår Ragnarök och berättar för Oden (och publiken) om forntid, nutid och framtid. Hon spår, antyder, talar i gåtor och avslöjar hemligheter om forntid och framtid. Det hon berättar är både känt och okänt för gudarna.

Völvan. Foto: Håkan Larsson

Ragnarök är världens undergång som Völvan spår. Enligt trosföreställningarna har Ragnarök sin upptakt i att en jättstor jordbävning kommer, vilket resulterar att Loke och Fenrisulven frigörs från sina kättingar. Fenrisulven slukar solen, vilket blir början till en lång och iskall vinter. Sedan svämmar havet över land, då Midgårdsormen vrider sig i vrede och tar sig upp på land. Ragnarök slutar med att allt land täcks av vatten.

Oden förstår att de är på väg mot Ragnarök. Han framkallar Völvan för att ta reda på om det finns något de kan göra för att förhindra Ragnarök. Ragnaröks start är starten på det nya som kommer efteråt - den nya världen: som ska komma att kallas för Gimle.

Gudarna, uppdelad i två ätter; asar och vaner, är i den fornnordiska mytologin ofullkomliga. De klarar inte att hålla på den ordning de själva har skapat. De har brutit alla eder och löften och måste offra sina dyrbara egenskaper för att världen ska hänga samman ännu ett tag.

Striden mellan gudar och jättar gäller inte varje människoliv, det gäller mer. Det handlar om en kosmisk kamp. Striden mellan ljus och mörker, mellan ordning och kaos och världens vara eller icke-vara.

Oden är klok och vältalig. Han njuter av sin formuleringskonst och ordkunskap (runor och trollsånger). Det är med ordet som han kan påverka. Han når visdom genom att offra sitt ena öga i mimers brunn och genom att hänga upp och ned, sju nätter och dagar, i trädet Yggdrasil. I trädet upptäcker han runorna, skrikande griper han dom när han faller ner. Trots sin visdom så behöver han hjälp av kvinnor för vägledning: skaldemjödet får han från Gunnlöd, Sejd av Freja, visdom av moder Jord och vägledning av Völvan.

Oden. Foto: Håkan Larsson

Tor ansågs vara den kraftfullaste guden. Tor är främst förknippad med åskan. När det åskade förr så ansågs upphovet vara Tor som åkande i sin vagn över himlen, dragen av getterna Tanngrisner och Tanngnost, slogs med jättarna. Varje gång Tor svingade sin hammare Mjölner så uppstod blixtar.

Tor. Foto: Håkan Larsson

Loke är en jätte som umgås med gudarna i Asgård. Han kan vara illsint och bakslug och försätter ibland asarna i svårigheter, men hjälper dem också ut ur knipor av olika slag. Han är far till tre vidunder: midgårdssormen - ormen som håller världarna samman, Fenrisulven och Hel.

Loke. Foto: Håkan Larsson

Nornorna, tre ödesgudinnor, var mångkunniga och hade magisk förmåga. De satt vid Urds källa och skar in runor - stiftade förutsättningar för allt levande. Det är nornorna som bestämmer när vi ska dö, genom ödet. Nornorna spinner ödestrådar. Det är individen som bestämmer om hon ska dö med ära eller vanära. Nornorna står för det förgångna, nutid och framtid.

De tre nornorna. Foto: Håkan Larsson

Jättar och gygror beskrivs inte som onda. De är urväsen, äldre än både människor och gudar. De står för kaos, det förhållanden som råder innan ordningen kom till världen. Innan solen och månen funnit sina banor över himlen. Jättarna har överlevt i Jotunheimen eller Utgård, där det är kallt och mörkt. De tål inte sol. De är stora, starka, illsinnade, hetsiga och farliga.

Innan teaterbesöket

Förkunskap är viktigt för upplevelsen. Genom för- och efterarbete kan eleverna få en djupare förståelse av föreställningens tema och budskap. Det krävs inte mycket, utan ofta räcker det med en kortare diskussion som inleder och avslutar teaterbesöket. Vi kommer här nedan ge förslag på övningar och uppgifter som kan fördjupa förståelsen av föreställningen *Eddan*.

Spelplatsen

Föreställningen *Eddan* spelas i Västanå Teaters sommarscen i Rottneros som heter *Berättarladan*. Rummet är som en stor träkatedral, det är cirka 14 meter till taket och scenen är cirka 20 meter bred. Lokalen har 518 publikplatser och i år spelar man 56 föreställningar. I år är det cirka 26 000-28 000 personer som kommer se vår föreställning i Berättarladan.

Det går inte att komma in eller lämna sin publikplats under pågående föreställning, så det är bra om alla utträttat sina behov innan föreställningen drar igång.

Föreställningens längd är cirka 75 minuter + paus + 60 minuter och då ingår en paus som under skolföreställningar brukar vara 30 minuter (vanligtvis 50 minuter).

Under pausen kan ni besöka vår kostymutställning som finns i anslutning till biljettkassan, eller äta er medhavda matsäck i gräset framför Ladan.

Diskutera

Prata om teatern som arbetsplats. Vilka yrkeskategorier finns det och vilka funktioner har dom? Påverkar publiken föreställningen? Hur? Varför? Hur blir man skådespelare, musiker, scenograf eller kostymör? Blir skådespelare och musiker nervösa?

Diskutera

Västanå Teater arbetar mycket med sagor, berättelser och myter. Vad kännetecknar en myt? Kan myter vara sanna eller är de alltid påhittade? Kan man blanda verklighet och fiction i en saga? Vad hade det muntliga berättandet för betydelse på den tiden då inte tv och internet fanns?

Efter teaterbesöket

Diskutera ur ett personligt perspektiv

Diskutera och ventiler föreställningen med eleverna. Se till att ställa frågor som det inte går att svara "bra" eller "dåligt" på. Försök skapa en diskussion där alla åsikter tas på allvar. Vilket är elevernas starkaste minne? Kan eleverna känna igen sig i något? Väcktes det några känslor hos eleverna? Betona att man inte kan ha "rätt" eller "fel" på dessa frågor, utan att alla svar är rätt.

Pjäsanalys

Låt eleverna göra en pjäsanalys över föreställningen där de beskriver hur de upplevde teaterföreställningen. Förslag på frågor: vilket är elevernas starkaste minne? Kan de känna igen sig i något som hände eller sas? Har de lärt sig någonting nytt, eller fått större förståelse för någonting? Vad tänkte de om scenografin, kostymerna, musiken, skådespeleriet, ljuset och hur uppfattade dom scenrummet?

Vi tar tacksamt emot recensioner om det skrivs några.

(Västanå Teater, Sundgatan 13, 686 33 Sunne)

Hávamálsordspråk

Hur tolkar ni de olika ordspråken? Varför var dessa ordspråk av vikt för dåtidens samhälle?

Om du skulle skapa ditt eget ordspråk, vad skulle det vara då?

- "Furan som får stå ensam vissnar, utan värn från bark och barr, detsamma gör mannen, förutom kärlek."
- "Fånen glör när han kommer till fest, Babblar beständigt och bullrar. Får han sen öl, blir han genast full och vettet blir helt väck."
- "Varsam gäst på gästabud, tiger mest och är tyst, lyssnar med öronen, skådar med ögonen, lär sig klokt vad som krävs."
- "Eld behöver den som kommer in och är kall om knäna. Mat och kläder den som färdas över fjället."
- "Gå inte in i okänt hus, innan du spejatt ditin, ty ovisst är att veta, var ovänner sitter på solens bänkar."
- "Där du ser något ont, skall du säga det är ont. Och inte ge fienden fred."
- "Var aldrig den vännen som först bryter vänskapens band."
- "Ingen är så fullkomlig att den saknar fel, ingen är så usel att den intet duger."
- "Håll inte på mjödbägaren, men bälga måttligt, för där ölet går in, rinner vettet ut. Tala väl eller tig!"

Fornnordisk moraluppfattning och moraluppfattning idag

I det fornnordiska samhället fanns moraluppfattningar som skiljer sig från idag. Läs igenom de fornnordiska moraluppfattningarna och fundera på: hur har kristendomen påverkat våra värderingar idag? Och vad för moral är viktigt för oss idag?

Under fornnordisk tid kunde moralen se ut som följer:

- Trohet mot ätten/vänner/de man höll ihop med.

- Att inte prata med okloka.
- Att aldrig gräla med berusade, eller själv gräla som berusad.
- Att slåss öppet med de man ligger i strid med, hellre än att bli innebränd. Sök inte strid, men om striden är oundviklig; slå fort och hårt.
- Att inte alltid tiga, eller vara feg.
- Att inte tillåta skvaller. Döda hellre den som ljuger om en.
- Att uppföra sig ordentligt för att vinna i folks omdöme, hellre än att göra det riktiga.

Övriga förslag

- Heta stolen. Deltagarna sitter i ring. Läraren ställer ett påstående. De elever som håller med byter plats. Om gruppen är trygg kan man ställa frågor om hur eleverna tänkt i sina val. Var noga med att betona att det inte finns "rätt & fel svar".
Förslag på påståenden: "Det var lättare att leva förr i tiden", "Alla människor har samma värde", "Våld kan lösa våld", "En får utföra någonting ont för att nå något gott" (ref. till Tor som har ihjäl jättarna för att få med sig Mjölner hem), "Det är enkelt att skilja på goda och onda handlingar", "Jag skulle offra mitt öga (ref. till Oden) för att få större kunskap", "Alla människor är lika värda".
- Låt eleverna måla något med inspiration ur föreställningen och diskutera sedan detta.
- Låt eleverna skriva om vad de tror hände innan eller efter handlingen.
- Använd musik ur tidigare föreställningar och låt klassen visa upp vad de tror hände före eller efter handlingen. Musik finns på: <http://vastanateater.se/index.php/musiken>

Besök av teaterpedagog i anslutning till föreställning

Det går även att få pedagogiskt besök i anslutning till föreställningen. Dessa besök sker av Västana Teaters teaterpedagog eller skådespelare. Innehållet anpassas efter behov och önskemål, kan ske både före eller efter teaterbesöket, i den mån det är schematiskt möjligt. Ett pedagogiskt besök kan innebära att man för ett samtal om och diskuterar handlingen och/eller arbetar med dramaövningar som har anknytning till föreställningen.

Kontakt

Frågor och önskemål gällande besök av teaterpedagog, eller frågor kring det pedagogiska materialet, kan ställas till projektledare för Unga Västana: marjo@vastanateater.se